

Η ΑΙΣΘΗΣΗ ΤΟΥ ΠΟΝΟΥ

ΜΑΟΥΡΙΤΣΙΟ ΝΤΕ ΤΖΟΒΑΝΝΙ

Η αίσθηση του πόνου

ΜΙΑ ΥΠΟΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΗ ΡΙΤΣΙΑΡΝΤΙ

Μετάφραση από τα ιταλικά

ΦΩΤΕΙΝΗ ΖΕΡΒΟΥ

«Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου».

Εκδόσεις Πατάκη – Ξένη λογοτεχνία

Σύγχρονη ξένη λογοτεχνία – 371

Μαουρίτσιο ντε Τζοβάννι, *Η αίσθηση του πόνου*

Maurizio de Giovanni, *Il senso del dolore*

Μετάφραση: Φωτεινή Ζερβού

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Επιμέλεια-Διόρθωση: Ελένη Μαρτζούκου

Σελιδοποίηση: Χριστίνα Κωνσταντινίδου

Φιλμ-Μοντάζ: Γιώργος Κεραμάς

Copyright® Fandango Libri s.r.l., 2007

This edition published in arrangement with Thèsis Contents s.r.l.
and book@ literary agency

Copyright® για την ελληνική γλώσσα, Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ
(Εκδόσεις Πατάκη), 2014

Πρώτη έκδοση στην ιταλική γλώσσα από τις εκδόσεις Fandango
Libri, Ρώμη 2007

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,
Αθήνα, Απρίλιος 2017

ΚΕΤ 9721 ΚΕΠ 96/17

ISBN 978-960-16-6372-2

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,

ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Στη μητέρα μου

ΤΟ ΝΕΚΡΟ ΠΑΙΔΙ στεκόταν όρθιο, ακίνητο στο σταυροδρόμι ανάμεσα στη Σάντα Τερέζα και το Μουσείο. Κοίταζε τα δύο παιδιά που, καθισμένα καταγής, έπαιζαν τον γύρο της Ιταλίας με βόλους. Τα κοίταζε και επαναλάμβανε: *Να κατέβω; Μπορώ να κατεβώ;*

Ο άντρας χωρίς καπέλο ήξερε για την παρουσία του νεκρού παιδιού πριν ακόμη το δει. Ήξερε ότι η αριστερή μεριά, εκείνη που θ' αντίκριζε πρώτα το βλέμμα του, ήταν άθικτη· αντίθετα η δεξιά μεριά του κρανίου είχε διαλυθεί από την πρόσκρουση, η ωμοπλάτη είχε χωθεί στην κατατσακισμένη θωρακική κοιλότητα, η λεκάνη είχε περιστραφεί γύρω από την κομματιασμένη σπονδυλική στήλη. Ήξερε επίσης ότι, στον τρίτο όροφο της γωνιακής πολυκατοικίας που εκείνο το πρωινό της Τετάρτης έριχνε την παγερή σκιά της στον δρόμο, μια μπαλκονόπορτα ήταν κλειστή· στο χαμηλό κιγκλίδωμα είχαν κρεμάσει ένα μαύρο κομμάτι ύφασμα. Μπορούσε μόνο να φανταστεί τον πόνο της νεαρής μητέρας που, σε αντίθεση με τον ίδιο, δε θα ξανάβλεπε ποτέ πια τον γιο της. Καλύτερα για εκείνη, σκέφτηκε. Γλίτωνε τη θλίψη και τον πόνο.

Το νεκρό παιδί, καλυμμένο σχεδόν από τη σιιά, σήκωσε το βλέμμα στον άντρα χωρίς καπέλο καθώς περνούσε. *Να κατέβω; Μπορώ να κατεβώ;* τον ρώτησε. Ένας πήδος τριών ορόφων, ένας πόνος έντονος που διαρκεί όσο μια αστραπή.

Ο άντρας χωρίς καπέλο έσκυψε το κεφάλι και επιτάχυνε το βήμα. Προσπέρασε τα δύο παιδιά που, με σοβαρό ύφος, συνέχιζαν τον γύρο της Ιταλίας. Παιδιά φτωχά, σκέφτηκε.

Ο Λουίτζι Αλφρέντο Ριτσιάρντι, ο άντρας χωρίς καπέλο, ήταν αστυνόμος στη Διεύθυνση Ασφαλείας της Νάπολης. Τριάντα ενός χρονών, όσα ακριβώς και τα χρόνια αυτού του αιώνα. Εννέα από την άνοδο του φασισμού.

Δεν ήταν φτωχό το παιδί που έπαιζε μόνο του σε μιαν αυλή του πατρικού σπιτιού στο Φορτίνο, στην επαρχία του Σαλέρνο, κάποιο πρωινό Ιουλίου πριν από ένα τέταρτο του αιώνα. Ο μικρός Λουίτζι Αλφρέντο ήταν ο μοναχογιός του βαρόνου Ριτσιάρντι ντι Μαλομόντε. Από τον πατέρα, που πέθανε νεότατος, δεν είχε καμία ανάμνηση. Η μητέρα του είχε ευαίσθητα νεύρα και πέθανε σε μια κλινική όταν εκείνος, έφηβος, σπούδαζε στο κολέγιο των ιησουιτών· στο μυαλό του είχε κρατήσει ζωντανή την τελευταία εικόνα της, το μελαψό δέρμα, τα άσπρα μαλλιά, αν και ήταν μόλις τριάντα οκτώ χρονών, τα έντονα μάτια. Μικροσκοπική, σ' ένα κρεβάτι πάρα πολύ μεγάλο.

Όμως εκείνο το πρωινό του Ιουλίου άλλαξε οριστικά η ζωή του. Είχε βρει ένα κομμάτι ξύλο, που το μετέτρεψε στο σπαθί του Σάντοκαν, του Τίγρη της Μαλαισίας· κι

έτσι έγιναν αμέσως πραγματικότητα οι διηγήσεις του Μάριο, του αγρότη που ήταν παθιασμένος με τον Σαλγκάρι, με τον οποίο περνούσε ατελείωτες ώρες, ακούγοντας με κομμένη ανάσα τις ιστορίες του. Έτσι οπλισμένος, δε φοβόταν θηρία και άγριους εχθρούς, αλλά του χρειαζόταν μια ζούγκλα. Υπήρχε ένα αμπέλι δίπλα στην αυλή, όπου του επιτρεπόταν να πηγαίνει· του άρεσε η σκιά από τα πλατιά φύλλα του κλήματος, η απρόσμενη δροσιά, το βουητό των εντόμων. Ο μικρός Σάντοκαν, κρατώντας απειλητικά το ξύλινο σπαθί του, χώθηκε στο σκοτάδι, προχωρώντας σιωπηλά στο φανταστικό του δάσος. Πολύχρωμοι παπαγάλοι έπαιρναν τη θέση του τζίτζικα και της σφήκας, και σαν να έφτανε στ' αυτιά του το εξωτικό κρώξιμό τους. Μια σαύρα εμφανίστηκε και έτρεξε στο μονοπάτι· την ακολούθησε, γέροντας ελαφρά μπροστά, με τη γλώσσα να ξεπροβάλλει από τα χείλη, τα πράσινα μάτια συγκεντρωμένα. Η σαύρα έστριψε, άλλαξε πορεία.

Είδε τον άντρα καθισμένο καταγής, κάτω από ένα κλαδί, σ' ένα σκοτεινό σημείο, σαν να ήθελε να βρει στη ζούγκλα καταφύγιο από την ανυπόφορη ζέστη εκείνου του φοβερού Ιούλη. Το κεφάλι γερμένο, τα χέρια πεσμένα κατά μήκος του κορμού, οι παλάμες ακουμπισμένες στο χώμα. Έμοιαζε σαν να κοιμόταν, αλλά το κορμί του ήταν άκαμπτο και τα πόδια, απλωμένα στο μονοπάτι, έμοιαζαν σαν να μην ανήκαν στο υπόλοιπο σώμα. Ήταν ντυμένος με ρούχα που συνήθως φορούσαν οι αγρότες, αλλά τον χειμώνα – μάλλινο γιλέκο, φανελένιο πουκάμισο χωρίς γιακά, παντελόνι από χοντρό ύφασμα δεμένο

στη μέση με σπάγκο. Ο μικρός Σάντοκαν, με το σπαθί του στο χέρι, κατέγραφε τις λεπτομέρειες χωρίς να συνειδητοποιεί ότι υπήρχε κάτι αντιφατικό σε όσα έβλεπε· κατόπιν είδε τη λαβή από το μαχαίρι κλαδέματος να ξεπροβάλλει από τον θώρακα του άντρα, στην αριστερή μεριά, σαν κλαδί από κορμό δέντρου. Ένα σκούρο υγρό είχε λεκιάσει το πουκάμισο και είχε κυλήσει μέχρι το χώμα, όπου είχε σχηματιστεί μια λιμνούλα. Τώρα ο Τίγρης της Μαλαισίας τη διέκρινε καθαρά, παρά τη σκιά κάτω από το αμπέλι. Λίγο πιο πέρα, η σαύρα στεκόταν ακίνητη και τον παρατηρούσε, σχεδόν απογοητευμένη από την απρόσμενη διακοπή του κυνηγητού.

Ο άντρας, που πρέπει να ήταν πεθαμένος, σήκωσε αργά το κεφάλι και το έστρεψε προς τον Λουίτζι Αλφρέντο, με ένα ελαφρύ τριξίμο των σπονδύλων· τον κοίταξε με μάτια θολά, μισόκλειστα. Τα τζιτζίκια έπαψαν να τραγουδούν. Ο χρόνος σταμάτησε.

Για τον Θεό, ούτε καν άγγιξα τη γυναίκα σου.

Δεν έφταιγε η απρόσμενη συνάντηση, ούτε η λαβή του μαχαιριού ή όλο εκείνο το αίμα. Ο Λουίτζι Αλφρέντο έτρεξε να φύγει ουρλιάζοντας για ν' αφήσει πίσω του όλο τον πόνο που το πτώμα του αγρότη πέταξε επάνω του. Κανείς ποτέ δεν του είπε ότι το έγκλημα που διαπράχθηκε στο αμπέλι πριν από πέντε μήνες ήταν αποτέλεσμα της ζήλιας ενός άλλου αγρότη, που το έσκασε αφού σκότωσε και τη νεαρή γυναίκα του· ακούστηκε ότι έγινε μέλος ομάδας ληστών στη Λουκάνια. Απέδωσαν τον φόβο και τον τρόπο του παιδιού στην έντονη φαντασία του, στον μοναχικό χαρακτήρα και στα κουτσομπολιά των

γυναικών που, τα βράδια, έπλεκαν κάτω από το παράθυρο του δωματίου του, αναζητώντας λίγη δροσιά στην αυλή. Όταν μιλούσαν για το φονικό, το αποκαλούσαν «το Συμβάν».

Ο Λουίτζι Αλφρέντο συνήθισε να σκέφτεται αυτό που του είχε συμβεί με το ίδιο όνομα: το Συμβάν – από τότε που του έτυχε το Συμβάν, όπως είχε καταλάβει από το Συμβάν... Το Συμβάν καθόρισε την ύπαρξή του. Ούτε η Ρόζα, η νταντά που του είχε αφιερώσει τη ζωή της και ζούσε ακόμη μαζί του, δεν τον είχε πιστέψει τότε. Το πρόσωπό της είχε γεμίσει λύπη και φόβο, το θεώρησε προμήνυμα, μάλλον ο μικρός είχε κληρονομήσει τα ευαίσθητα νεύρα της μητέρας του και θα βασανιζόταν όπως εκείνη. Κι ο Λουίτζι Αλφρέντο κατάλαβε ότι δε θα μπορούσε ποτέ να ξαναμιλήσει με κανέναν γι' αυτό, μόνο εκείνος θα είχε το βάρος στην ψυχή. Καταδίκη, κατάρα.

Τα χρόνια που ακολούθησαν, ο Λουίτζι Αλφρέντο κατάφερε να καθορίσει τα όρια του Συμβάντος. Έβλεπε τους νεκρούς. Όχι όλους και όχι για πολύ. Έβλεπε μόνο εκείνους που είχαν πεθάνει με βίαιο τρόπο, και για όσο καιρό ήταν έντονα τα συναισθήματα, η απρόσμενη δύναμη της τελευταίας σκέψης. Τους έβλεπε σαν σε φωτογραφία που αποτύπωνε τη στιγμή που τελείωνε η ζωή τους, το περίγραμμά της ξεθώριαζε σιγά σιγά και κάποια στιγμή εξαφανιζόταν· ή σαν ταινία, σαν εκείνες που είχε δει μερικές φορές στον κινηματογράφο, που όμως έδειχνε συνέχεια την ίδια σκηνή. Η εικόνα του νεκρού με τα σημάδια από τις πληγές και την έκφραση της τελευταίας στιγμής πριν το τέλος· και οι ύστατες λέξεις που επανα-

λαμβάνονταν ασταμάτητα, σαν να ήθελε να τελειώσει μια δουλειά που είχε αρχίσει η ψυχή πριν βγει από το σώμα.

Περισσότερο από οτιδήποτε άλλο ένιωθε τη συγκίνηση· και μερικές φορές τον πόνο, την έκπληξη, τον θυμό, τη μελαγχολία. Ακόμη και την αγάπη· θυμόταν συχνά, τις νύχτες που η βροχή χτυπούσε το παράθυρό του και δεν μπορούσε ν' αποκοιμηθεί, τη σκηνή ενός εγκλήματος στην οποία η εικόνα ενός παιδιού, καθισμένου στη λεκάνη μέσα στην οποία το είχαν πνίξει, άπλωνε το χέρι προς το μέρος της μητέρας του, ζητώντας βοήθεια από τη ίδια του τη δολοφόνο. Είχε νιώσει τη χωρίς όρια, αποκλειστική αγάπη. Μια άλλη φορά βρέθηκε μπροστά στο πτώμα ενός άντρα που τον είχε μαχαιρώσει η ερωμένη του, τρελή από ζήλια, τη στιγμή του οργασμού· είχε νιώσει την ένταση της ηδονής και αναγκάστηκε να βγει γρήγορα από το δωμάτιο, καλύπτοντας το στόμα με το μαντίλι.

Έτσι ήταν το Συμβάν, η καταδίκη του. Το ένιωθε να έρχεται καταπάνω του σαν το φάντασμα ενός αλόγου που έτρεχε, χωρίς να του δίνεται ο χρόνος να το αποφύγει. Δεν υπήρχε καμία προειδοποίηση, ούτε το ακολουθούσε κάποια σωματική αίσθηση, παρά μόνο η ανάμνηση.

Άλλη μια ουλή στην ψυχή του.

Ο ΛΟΥΙΤΖΙ ΑΛΦΡΕΝΤΟ ΡΙΤΣΙΑΡΝΤΙ ήταν μετρίου αναστήματος, αδύνατος. Με το μελαψό δέρμα του, τα πράσινα μάτια ξεχώριζαν στο πρόσωπό του· τα μαύρα μαλλιά, χτενισμένα προς τα πίσω, άστραφταν από την μπριγιαντίνη, ενώ μερικές φορές ένα τσουλούφι έπεφτε στο μέτωπο, κι εκείνος, αφηρημένα, το έστρωνε με μια απότομη κίνηση. Η μύτη ήταν λεπτή και ίσια, το ίδιο και τα χείλη. Τα λεπτοκαμωμένα χέρια έμοιαζαν γυναικεία – νευρικά, σε συνεχή κίνηση. Τα είχε στην τσέπη, γνώριζε ότι πρόδιδαν την ταραχή του, την ένταση.

Μπορούσε να ζει χωρίς να εργάζεται χάρη στα εισοδήματα που είχε κληρονομήσει από την οικογένειά του, αλλά δεν τον ενδιέφεραν πολύ. Και θα μπορούσε –όπως του υπενθύμιζαν κάποιοι συγγενείς όταν, σπάνια το καλοκαίρι, τους συναντούσε στο χωριό– να συναναστρέφεται ανθρώπους που ταίριαζαν περισσότερο στο όνομα που κουβαλούσε. Όμως εκείνος δεν ανέφερε ποτέ τα εισοδήματα και τον τίτλο ευγενείας του, για να περνάει όσο το δυνατόν απαρατήρητος και να κάνει τη ζωή που είχε επιλέξει – ή μάλλον που εκείνη τον είχε επιλέξει. Δοκιμάστε εσείς, θα τους είχε πει αν μπορούσε, να νιώ-

σετε όλο αυτό τον πόνο – έντονο, παντοτινό· σε κάθε μορφή. Πάντα, κάθε μέρα, να ζητάει γαλήνη, ν' απαιτεί δικαιοσύνη. Αποφάσισε να σπουδάσει νομική, η πτυχιακή του ήταν στο ποινικό δίκαιο, ύστερα μπήκε στο αστυνομικό σώμα – ο μόνος τρόπος να ξελαφρώσει από αυτό το βάρος. Στον κόσμο των ζωντανών, για να θάψει τους πεθαμένους.

Δεν είχε φίλους, δεν έκανε παρέα με κανέναν, δεν έβγαίνε τα βράδια, δεν είχε γυναίκα. Οικογένειά του ήταν η νταντά Ρόζα, γύρω στα εβδομήντα, που τον φρόντιζε με απόλυτη αφοσίωση και τον αγαπούσε τρυφερά, χωρίς όμως ποτέ να προσπαθήσει να καταλάβει το βλέμμα και τις σκέψεις του.

Δούλευε μέχρι αργά, μόνος, μακριά από την ομάδα των συναδέλφων του, που τον απέφευγαν επιμελώς. Οι ανώτεροί του τον θεωρούσαν ιδιαίτερα άξιο, είχε μια παράξενη ικανότητα να επιλύει δύσκολες υποθέσεις και απόλυτη αφοσίωση στη δουλειά, παράγοντες που τους έκαναν να σκέφτονται ότι ήταν υπερβολικά φιλόδοξος, ήθελε να προβληθεί, ν' ανεβεί επαγγελματικά. Οι κατώτεροί του δεν καταλάβαιναν το σκοτεινό του ύφος, τις σιωπές, δε χαμογελούσε ποτέ, δεν έκανε ποτέ κάποιο παραπανίσιο σχόλιο. Ακολουθούσε παράξενες τακτικές, δεν εφάρμοζε πιστά τις διαδικασίες, στο τέλος όμως είχε πάντα δίκιο. Οι πιο προληπτικοί, και ήταν πολλοί σ' εκείνη την πόλη, διαισθάνονταν ότι κάτι αφύσικο υπήρχε στον τρόπο που επίλυε τις υποθέσεις ο Ριτσιάρντι, σαν να ξεκινούσε τις έρευνές του ανάποδα, σαν να έπιανε τα

γεγονότα από το τέλος. Οι αστυνομικοί που καλούνταν να συνεργαστούν στενά με τον αστυνόμο δύσκολα συγκρατούσαν τη δυσaráρεσκειά τους. Επιπλέον οι έρευνές του δεν είχαν διακοπή: Με το που ξεκινούσαν τελείωναν μόνο όταν λυνόταν η υπόθεση. Δεν υπήρχε μέρα, νύχτα ή Κυριακή, μέχρι τη στιγμή που ο ένοχος θα βρισκόταν στη φυλακή. Σαν κάθε φορά να ήταν το θύμα συγγενής του, σαν να το γνώριζε προσωπικά.

Κάποιοι εκτιμούσαν το ότι ο Ριτσιάρντι αρνούσαντα συστηματικά τα χρηματικά ποσά που του έδιναν ως βραβείο όταν ολοκλήρωνε επιτυχώς σημαντικές υποθέσεις: τα παραχωρούσε πάντα στους συνεργάτες του. Κι έπειτα δεν έλειπε ποτέ από το τμήμα, έδινε στους άλλους τις ημέρες της άδειάς του, αναλάμβανε την ευθύνη και κάλυπτε τα λάθη των κατωτέρων του, αντιμετώπιζε όμως με αυστηρότητα τον υπεύθυνο και τον προέτρεπε να είναι περισσότερο προσεκτικός.

Ωστόσο μόνο ένας από τους συνεργάτες του, ο αστυνομικός Ραφαέλε Μαϊόνε, του ήταν αληθινά αφοσιωμένος.

Ο Μαϊόνε ήταν ευχαριστημένος επειδή, παρότι πριν λίγα χρόνια είχε συμπληρώσει τα πενήντα, ήταν ακόμη ζωντανός και στην υπηρεσία. Το βράδυ, στο τραπέζι, του άρεσε να επαναλαμβάνει στη γυναίκα και τα πέντε παιδιά του: «Να ευχαριστείτε τον Θεό που υπάρχει φαγητό στο τραπέζι, και την τύχη που ο μπαμπάς είναι ακόμη ζωντανός». Και αμέσως δάκρυα κυλούσαν από τα μάτια του επειδή θυμόταν τον Λούκα, τον μεγαλύτερο γιο που είχε μπει στην αστυνομία, αλλά δεν είχε σταθεί το ίδιο

τυχερός. Ήταν ήδη έναν χρόνο στην υπηρεσία, όταν τον μαχαίρωσαν και πέθανε στη γειτονιά Σανιτά στη διάρκεια μιας έρευνας. Ο πόνος ήταν ακόμη έντονος, αν και είχαν περάσει τρία χρόνια. Η γυναίκα του δεν τον είχε αναφέρει ποτέ ξανά, σαν ο όμορφος και δυνατός γιος της, που ήταν πάντα γελαστός, την έπαιρνε αγκαλιά, τη στριφογύριζε στον αέρα και την αποκαλούσε «η αρραβωνιαστικιά μου», να μην είχε υπάρξει. Παρ' όλα αυτά είχε καταλάβει και τον χώρο που αναλογούσε στους αδερφούς και τις αδερφές του μέσα στην ψυχή της και τη συντρόφευε μέρα νύχτα.

Ο Μαϊόνε δέθηκε με τον Ριτσιάρντι ακριβώς εξαιτίας του θανάτου του γιου του. Ο τότε υπαστυνόμος ήταν από τους πρώτους που έφτασαν στο σημείο. Με ευγενικό τρόπο ζήτησε από τον Μαϊόνε ν' απομακρυνθεί από το υπόγειο όπου είχαν βρει το σώμα του νεαρού, μπρούμυτα σε μια λίμνη αίματος, με το μαχαίρι καρφωμένο στην πλάτη. Είχε μείνει μόνο λίγα λεπτά· κι όταν βγήκε στο σκοτάδι, τα πράσινα μάτια του έμοιαζαν να αστράφτουν από μια εσωτερική λάμψη, σαν της γάτας, ήταν όμως γεμάτα δάκρυα. Πλησίασε τον Μαϊόνε. Μπροστά στους παρευρισκόμενους, που στέκονταν σιωπηλοί και αμήχανοι για τον πόνο του πατέρα, ο Ριτσιάρντι άπλωσε το χέρι και του έσφιξε το μπράτσο. Ο Μαϊόνε θυμόταν ακόμη την απροσδόκητη δύναμη που ένωσε, τη ζεστασιά του χεριού που διαπέρασε το ύφασμα της στολής.

«Σε αγαπούσε, Μαϊόνε. Σε αγαπούσε υπερβολικά. Η τελευταία του σκέψη ήσουν εσύ. Θα είναι πάντα κοντά σ' εσένα και τη μητέρα του».

Ακόμη και μέσα στην παραζάλη του απύθμενου πόνου, ο Μαϊόνε ένωσε ανατριχίλα σε όλο του το σώμα. Δε ρώτησε, ούτε εκείνη τη στιγμή αλλά ούτε μετά, τα ατελείωτα χρόνια παρακολούθησεων ή στις επιβεβλημένες από τις διάφορες έρευνες μετακινήσεις τους, πώς το ήξερε ο Ριτσιάρντι, επειδή ήταν εκείνος που του παρέδωσε το τελευταίο μήνυμα του πολυαγαπημένου του γιου. Ήξερε όμως ότι αυτό ακριβώς είχε συμβεί, ότι ο υπαστυνόμος είπε ότι είδε και άκουσε, δεν ήταν τα συνηθισμένα λόγια παρηγοριάς που και ο ίδιος είχε επαναλάβει πολλές φορές στους συγγενείς πεθαμένων.

Τότε δέθηκε ο Μαϊόνε με τον Ριτσιάρντι. Τις φοβερές μέρες που ακολούθησαν, χωρίς ξεκούραση και οίκτο, νύχτες, μέρες και απογεύματα χωρίς φαΐ, χωρίς νερό, χωρίς επιστροφή στο σπίτι, προσπαθώντας να διαβρώσουν το στέρεο τείχος της ομερτά της γειτονιάς, ανταλλάσσοντας πληροφορίες, κάνοντας ακόμη και τα στραβά μάτια μπροστά στο παράνομο εμπόριο, με σκοπό να πιάσουν τον άνανδρο δολοφόνο του υπογείου. Ακόμη και ο Μαϊόνε, αν και ο θυμός τού έδινε δύναμη, τελικά λύγιζε από την κούραση. Ο Ριτσιάρντι όμως άντεχε, δούλευε ασταμάτητα, καιγόταν να βρει τον δολοφόνο.

Και τον βρήκαν, σε άλλη γειτονιά, στην αποθήκη με τα κλοπιμαία, τριγυρισμένο από τους δικούς του. Όταν οι αστυνομικοί εισέβαλαν στον χώρο, γελούσε, οι τσιλιαδόροι που είχε βάλει στην αρχή του δρόμου να τον φυλάνε είχαν συλληφθεί και δεθεί. Μια επιχείρηση των δώδεκα αντρών, δεν υπήρχε αστυνομικός που να μην ήθελε να βοηθήσει στη σύλληψη του δολοφόνου του Λούκα Μαϊό-

νε. Και όταν, στο δωμάτιο που άδειασε από τους συνενόχους και τα κλοπιμαία, ο άντρας έμεινε μόνος με τον Ριτσιάρντι και τον Μαϊόνε και κλαψούριζε και ζήταγε να του χαρίσουν τη ζωή, χάνοντας την αξιοπρέπεια του συμμορίτη, ο Ριτσιάρντι κοίταζε τον Μαϊόνε. Ο Μαϊόνε είχε κολλήσει το βλέμμα του στον άντρα και έβλεπε τον γιο του μικρό, να του φέρνει μια μπάλα φτιαγμένη από κουρέλια, να γελάει, ένα προσωπάκι βρόμικο με ωραία μάτια. Γύρισε την πλάτη και βγήκε από το δωμάτιο χωρίς να πει λέξη. Τότε ήταν που δέθηκε και ο Ριτσιάρντι με τον Μαϊόνε.

Από εκείνη την ώρα ο Μαϊόνε έγινε ο πιστός σύντροφος του Ριτσιάρντι: Κάθε φορά που ο αστυνόμος έβγαίνει, εκείνος αποφάσιζε ποια θα ήταν η ομάδα που θα τον συνόδευε· ήξερε ότι κατά τη διάρκεια της πρώτης αυτοψίας στο σημείο του εγκλήματος έπρεπε να τον αφήσουν μόνο. Και ήταν υπεύθυνος να κρατάει μακριά τους άλλους αστυνομικούς, τους μάρτυρες, τους οικείους που ούρλιαζαν και τους περιέργους εκείνες τις πρώτες ατελείωτες στιγμές που ο Ριτσιάρντι πήγαινε να γνωρίσει το θύμα, ν' ακολουθήσει το θρυλικό ένστικτό του και να ανακαλύψει τα στοιχεία για να ξεκινήσει το κυνήγι. Έπειτα, με την έμφυτη πραότητα του, την αμεσότητά του στις συζητήσεις με τους ανθρώπους, ήταν το αντίβαρο στη μοναξιά και τις σιωπές του Ριτσιάρντι· έχοντας τον νου του στους κινδύνους που πιθανόν ν' αντιμετώπιζε ο ανώτερός του, ο οποίος ήταν πάντα άοπλος και είχε τόσο θράσος που μερικές φορές έμοιαζε ασυνειδησία – ή ακόμα και τάση αυτοχειρίας. Ο Μαϊόνε υποφιαζόταν ότι ο

Ριτσιάρντι αναζητούσε τον θάνατο, την ουσία του, με συνειδητή μανία, σαν να ήθελε να τον προσδιορίσει, να τον ανακαλύψει, χωρίς να ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για την επιβίωσή του.

Ο Μαϊόνε δεν ήθελε να πεθάνει ο Ριτσιάρντι. Προπαντός επειδή, με την καλοσυνάτη απλότητά του, ήταν πεπεισμένος ότι μέσα στην ψυχή του αστυνόμου κατοικούσε ένα κομμάτι του χαμένου του γιου· κι ύστερα επειδή με τον καιρό ένιωθε τρυφερότητα για τις σιωπές, τα φευγαλέα χαμόγελα, την ηχώ του πόνου που αποτυπώνονταν στις χειρονομίες των βασανισμένων χεριών. Θα συνέχιζε λοιπόν, άγρυπνος, να φροντίζει για την ασφάλεια του αστυνόμου, στο όνομα και στην ανάμνηση του Λούκα.

ΣΤΟΝ ΠΑΓΩΜΕΝΟ ΑΕΡΑ εκείνου του πρωινού της Τετάρτης, ο αστυνόμος Ριτσιάρντι κατέβαινε από την Πιάτσα Ντάντε. Τα χέρια στις τσέπες του σκούρου γκρι πανωφοριού, το κεφάλι χωμένο στους ώμους. Περπατούσε με γρήγορο βήμα, ακούγοντας την πόλη χωρίς να τη βλέπει.

Ήξερε ότι στη διαδρομή από την Πιάτσα Ντάντε προς την Πιάτσα ντελ Πλεμπισίτο θα διέσχιζε ένα αόρατο όριο ανάμεσα σε δύο διαφορετικές πραγματικότητες: Χαμηλά η πλούσια πόλη, των ευγενών και των αστών, του πολιτισμού και του δίκαιου. Στο βουνό οι λαϊκές γειτονιές, που στο εσωτερικό τους ίσχυε άλλο σύστημα νόμων και κανόνων, εξίσου ή ακόμη πιο σκληρό. Η χορτάτη πόλη και η πεινασμένη, η πόλη της γιορτής και η πόλη της απελπισίας. Πόσες φορές δε βρέθηκε ο Ριτσιάρντι μάρτυρας της αντιφατικότητας ανάμεσα στις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος.

Το όριο, η Βία Τολέδο. Αρχαία κτίρια, σιωπηλά προς τον δρόμο μα ήδη θορυβώδη από πίσω, τα παράθυρα ορθάνοιχτα στα στενά δρομάκια, οι νοικοκυρές είχαν αρχίσει τα πρώτα τραγούδια. Οι πόρτες των εκκλησιών,

με τις προσόψεις τους σφηνωμένες ανάμεσα στα άλλα κτίρια, άνοιγαν για να δεχτούν τους πιστούς που εμπιστεύονταν τη μέρα τους στα χέρια του Θεού. Στις φαρδιές πέτρες που κάλυπταν τον δρόμο κυλούσαν οι ρόδες των πρώτων λεωφορείων.

Το πρωί ήταν μια από τις ελάχιστες στιγμές που γινόταν κάποια ώσμωση: από τον δαίδαλο των στενών δρόμων των Ισπανικών Συνοικιών κατέβαιναν στη Βία Τολέδο τα κάρα των πλανόδιων εμπόρων, με τα πιο παράταιρα εμπορεύματα και τους χαρούμενους ήχους που καλούσαν τον κόσμο να ψωνίσει. Από τις πολυάριθμες γειτονιές του λιμανιού και της περιφέρειας, τεχνίτες με ικανά χέρια, τσαγκάρηδες, κατασκευαστές γαντιών, ράφτες ανέβαιναν προς τον λαβύρινθο για να φτάσουν στην καινούρια αστική γειτονιά του Βόμερο ή στα μαγαζιά στα σκοτεινά δρομάκια. Του Ριτσιάρντι του άρεσε να σκέφτεται ότι ήταν μια στιγμή συμφιλίωσης, ανταλλαγής, πριν συνειδητοποιήσουν την ανισότητα και την πείνα που έκανε τους μεν να λιώνουν από φθόνο και να σχεδιάζουν το έγκλημα, και τους δε να φοβούνται την επίθεση και να χτυπούν πιο δυνατά το μαστίγιο.

Στη γωνία πέρα από την Καριτά, όπως συνέβαινε εδώ και αρκετά πρωινά, ο Ριτσιάρντι είδε την εικόνα ενός άντρα, θύματος ενός λωποδύτη: Είχε αρνηθεί να υπακούσει, είχε αντιδράσει και χτυπήθηκε άγρια μ' ένα μαστούνι. Από το διαλυμένο κρανίο χυνόταν ο εγκέφαλος, αίμα είχε καλύψει το ένα μάτι, το άλλο γυάλιζε ακόμη από οργή, ενώ το στόμα με τα σπασμένα δόντια επαναλάμβανε ασταμάτητα ότι δε θα άφηνε ποτέ τα πράγμα-

τά του. Ο Ριτσιάρντι σκέφτηκε τον κλέφτη, που δεν είχε συλληφθεί, να χάνεται στα στενά δρομάκια των Ισπανικών Συνοικιών, την πείνα και το τίμημα που πλήρωσαν θύμα και δήμιος.

Όπως συνήθως, έφτασε πρώτος στην αστυνομία. Ο φρουρός στην είσοδο τον χαιρέτισε στρατιωτικά και ο αστυνόμος απάντησε με μια ελαφριά κίνηση του κεφαλιού. Δεν του άρεσε να περνάει ανάμεσα από το πλήθος όταν η ζωή στο Παλάτσο Σαν Τζάκομο βρισκόταν ήδη σε φάση φασαρίας και ανακατωσούρας, ούτε να περπατάει ανάμεσα στις δηλητηριώδεις βρисиές όσων είχαν συλληφθεί, στις δυνατές φωνές των αστυνομικών που προσπαθούσαν να τους επαναφέρουν στην τάξη, στις συζητήσεις σε δυνατό τόνο των δικηγόρων. Προτιμούσε περισσότερο εκείνες τις ώρες του πρωινού που η μεγαλοπρεπής σκάλα ήταν ακόμη καθαρή, η ησυχία και η ατμόσφαιρα θύμιζαν το 1800.

Μόλις άνοιξε την πόρτα του γραφείου του, ένωσε την οικεία μυρωδιά – βιβλία, εφημερίδες, η πατίνα του χρόνου και των αναμνήσεων. Το δέρμα της πολυθρόνας, των δύο καθισμάτων μπροστά από το τραπέζι, το φθαρμένο σημειωματάριο στο χρώμα του πράσινου της ελιάς. Το κρυστάλλινο μελανοδοχείο δίπλα στα επιστολόχαρτα. Το ανοιχτόχρωμο ξύλο του τραπεζιού και της γεμάτης βιβλιοθήκης. Το θραύσμα από χειροβομβίδα που είχε φέρει στο Φορτίνο ο γερο-Μάριο επιστρέφοντας από τον πόλεμο και είχε υπάρξει αντικείμενο φανταστικών μαχών όταν ήταν παιδί· τώρα χρησίμευε ως πρες παπιέ. Το φως του ήλιου διαπερνούσε το σκονισμένο τζάμι του παρα-

θύρου, έφτανε στον τοίχο και φώτιζε τα πορτρέτα, σαν θεία περιβολή.

Τι όμορφα, μονολόγησε ειρωνικά ο Ριτσιάρντι. Ο μικρός βασιλιάς χωρίς δυνάμεις, ο μεγάλος αρχηγός χωρίς αδυναμίες. Οι δύο άντρες που είχαν αποφασίσει την κατάργηση του εγκλήματος με διάταγμα. Θυμόταν πάντα τα λόγια του διοικητή, ενός ηλικιωμένου διπλωμάτη που σκοπός της ζωής του ήταν να ικανοποιεί απόλυτα τις απαιτήσεις των ισχυρών: Δεν υπάρχουν αυτοκτονίες, δεν υπάρχουν δολοφονίες, δεν υπάρχουν κλοπές και τραυματισμοί, εκτός αν είναι αναπόφευκτο ή αναγκαστικό. Δεν πρέπει να γίνεται τίποτα γνωστό στον κόσμο, κυρίως δεν πρέπει να μαθαίνει τίποτα ο τύπος, η φασιστική πόλη είναι καθαρή και υγιής, δε γνωρίζει ασχήμιες. Η εικόνα του καθεστώτος πρέπει να είναι γρανιτένια, ο πολίτης δεν πρέπει να φοβάται τίποτα. Εμείς είμαστε οι φύλακες της ασφάλειας.

Ο Ριτσιάρντι όμως είχε καταλάβει, πριν ακόμη το μελετήσει στα βιβλία, ότι το έγκλημα είναι το σκοτεινό πρόσωπο του συναισθήματος, η ίδια ενέργεια που κινεί την ανθρωπότητα την εκτρέπει, δημιουργεί μόλυνση, μαζεύει πύον που κάποια στιγμή σπάει και προκαλεί ωμότητα και βία. Το Συμβάν τού είχε διδάξει ότι η πείνα και ο έρωτας είναι η αρχή κάθε ατιμίας, με όλες τις μορφές που μπορεί να πάρει: αλαζονεία, εξουσία, φθόνος, ζήλια. Πάντα και παντού η πείνα και ο έρωτας. Τα συναντούσες σε κάθε έγκλημα αν απλούστευες στο έπακρο την υπόθεση, αν αφαιρούσες τα περιττά στολίδια – την πείνα ή τον έρωτα, ή και τα δύο μαζί, και τον πόνο που προκα-

λούσαν. Όλος αυτός ο πόνος, του οποίου μόνο εκείνος ήταν μόνιμος μάρτυρας. Και τότε, αγαπητέ μου Σαγόνια,* σκέφτηκε ο Ριτσιάρντι μελαγχολικά, μπορείς να εκδώσεις όσα διατάγματα θέλεις, δυστυχώς όμως δε θα καταφέρεις ν' αλλάξεις τις ψυχές, με το μαύρο ρούχο σου και το καπέλο με τη φούντα. Μπορεί να καταφέρεις να φοβίσεις αντί να προκαλέσεις γέλιο, αλλά δε θ' αλλάξεις τη σκοτεινή πλευρά του κόσμου, που θα συνεχίσει να πεινάει και να ερωτεύεται.

Ο Μαϊόνε εμφανίστηκε στην πόρτα, μετά από ένα διακριτικό χτύπημα στο κούφωμα.

«Αστυνόμε, καλημέρα. Είδα την πόρτα ανοικτή, ήρθατε κιόλας; Ούτε με τόσο κρύο δεν ξεκουράζεστε; Η άνοιξη δε λέει να έρθει αυτή τη χρονιά. Το είπα στη γυναίκα μου, τα ξύλα για τη σόμπα φτάνουν για έναν ακόμη μήνα, περισσότερα δεν έχουμε. Αν συνεχιστεί ο ίδιος καιρός, θα πάθουν χιονίστρες τα παιδιά. Πώς είστε σήμερα; Θέλετε ένα ρόφημα;»

«Όχι, ευχαριστώ. Πρέπει να συμπληρώσω ένα σωρό αναφορές. Πήγαινε, πήγαινε, αν χρειαστεί θα στείλω να σε φωνάξουν».

Έξω, ανάμεσα στις πρώτες φωνές των πλανόδιων εμπόρων, πέρασε ένα τραμ και ο θόρυβός του σήκωσε ένα σύννεφο περιστέρια που πέταξαν προς τον παγωμένο ακόμα ήλιο. Ήταν οκτώ το πρωί.

* «Mascellone» στο πρωτότυπο, παρωνύμιο του Μουσσολίνι λόγω του προτεταμένου σαγονιού στις περισσότερες φωτογραφίες του. (Σ.τ.Μ.)

ΔΩΔΕΚΑ ΩΡΕΣ αργότερα το μόνο που είχε αλλάξει στο γραφείο του Ριτσιάρντι ήταν το φως – το σκονισμένο αμπαζούρ με το πράσινο καπέλο επάνω στο τραπέζι είχε αντικαταστήσει τον αναιμικό ήλιο του όψιμου χειμώνα. Ο αστυνομός ήταν ακόμα σκυμμένος και συμπλήρωνε έγγραφα.

Όλο και πιο συχνά σκεφτόταν ότι ήταν σαν υπάλληλος του κτηματολογίου, αναγκασμένος να περνάει τον περισσότερο χρόνο του μεταγράφοντας τύπους και καταγράφοντας αριθμούς – η λογιστική του αδικήματος, η ρητορική του εγκλήματος.

Κατά τις δύο είχε ενδώσει στην πείνα και είχε βγει χωρίς πανωφόρι στο κρύο, για να πάρει μια πίτσα από το αμαξάκι του πλανόδιου πωλητή κάτω από την αστυνομία. Ο πυκνός καπνός από την κατσαρόλα με το ζεματιστό λάδι, η γαργαλιστική μυρωδιά τηγανιτού, η ζέστη από τα φρεσκοβρασμένα ζυμαρικά ήταν πάντα κάτι στο οποίο δεν μπορούσε ν' αντισταθεί. Μια από κείνες τις στιγμές που ένιωθε ότι η πόλη τον τρέφει όπως μια μητέρα. Μετά ένας γρήγορος καφές στην Πιάτσα ντελ Πλεμπισίτο, όπως συνήθως στο «Gambirinus», για να παρατηρήσει τα τραμ που περνούσαν φορτωμένα χαρούμενα

αλητάκια που ισοροπούσαν στην οροφή ή κρέμονταν γραπωμένα από το αμάξωμα.

Καθώς έσφιγγε με τα παγωμένα δάχτυλα το καυτό φλιτζάνι, στο τζάμι πλησίασε ένα κοριτσάκι με χλωμό πρόσωπο. Το αριστερό χέρι που κρεμόταν κάτω κρατούσε ένα δεματάκι κουρέλια, ίσως ήταν κούκλα. Το αριστερό μπράτσο δεν υπήρχε, από την ξεσκισμένη σάρκα προεξείχε, λευκό, ένα κομμάτι κόκαλο, σπασμένο σαν φρέσκο ξύλο. Τα πλευρά βαθουλωμένα, ο θώρακας διαλυμένος. Άμαξα, σκέφτηκε ο Ριτσιάρντι. Το κοριτσάκι τον κοιτούσε, και ξαφνικά σήκωσε τα κουρελάκια προς το μέρος του: *Αυτή είναι η κόρη μου. Την ταιίζω και την πλένω.* Ο Ριτσιάρντι ακούμπησε κάτω το φλιτζάνι, πλήρωσε και βγήκε. Τώρα θα ένιωθε όλη μέρα κρύο.

Στις οκτώμισι ο Μαϊόνε εμφανίστηκε και πάλι στην πόρτα.

«Αστυνόμε, με χρειάζεστε; Θα φύγω, το βράδυ θα έρθει ο κουνιάδος μου με τη γυναίκα του να φάμε στο σπίτι. Αναρωτιέμαι, δεν έχουν σπίτι; Όλο στο δικό μου θα έρχονται;»

«Όχι, Μαϊόνε, ευχαριστώ. Σε λίγο θα φύγω κι εγώ, να τελειώσω αυτό που κάνω και θα κλείσω το μαγαζί. Καλό βράδυ. Θα τα πούμε αύριο».

Ο Μαϊόνε έκλεισε την πόρτα, αλλά όχι χωρίς ν' αφήσει να περάσει ένα ρεύμα παγωμένου αέρα που έκανε τον Ριτσιάρντι ν' ανατριχιάσει, σαν προαισθημα. Και μάλλον για προαισθημα επρόκειτο, επειδή πριν περάσουν πέντε λεπτά η πόρτα άνοιξε και εμφανίστηκε ξανά η ογκώδης σιλουέτα του Μαϊόνε.

«Σαν να μην το είπα, αστυνόμε... μια φορά που θέλησα κι εγώ να φύγω στην ώρα μου. Ο Αλίνεϊ ειδοποίησε με το μεγάφωνο από την είσοδο, ήρθε ένα παιδί. Πρέπει να πάμε να δούμε, λέει ότι κάτι κακό συνέβη στο Σαν Κάρλο».